

O‘QUUVCHILARNING PSIXOLOGIK SALOMATLIGINI TA’MINLASH

**Abdurazzoqov Azizjon Abdurauf o‘g‘li
Abulqosimov Abdurahmon Qobilbek o‘g‘li
ADPI, Tabiiy fanlar fakulteti
Biologiya yo‘nalishi 202-guruh talabalari**

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagoglarning kasbiy faoliyatdagi deformatsiyasi va o‘quvchilarning psixodiagnostikasi va psixokorreksiyasi hamda bu jarayonlardagi turli psixologik buzilishlarning kelib chiqish sabablari, uni oldini olish chora tadbirlari keltirib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: bo‘lg‘usi pedagog, kasbiy deformatsiya, psixodiagnostika, psixokorreksiya, psixologik salomatlik, emotsiogen omillar, pedagogik kasb, pedagogik mahorat.

Inklyuziv ta’lim hamma bolalarning bir xil maktab va bir xil sinfxonada – bir xil sharoitda ta’lim olishini anglatadi. Ya’ni imkoniyati cheklangan bola sog‘lom bolalar bilan bir xil e’tiborda o‘qiy olishi kerak. O‘zbekistonda oilaviy sharoitidan qat’i nazar, barcha bolalar davlat umumta’lim maktablariga qatnaydi. Bu davlat tomonidan kafolatlangan. Tabiiyki inklyuziv ta’limni eshitgan barcha insonlarda : “Xo‘sh nega inklyuziv ta’lim zarur?” - degan savol tug‘iladi. Ba’zan tengdoshlarimiz, maktabdoshlarimiz orasida yoki mahallada imkoniyati cheklangan bolalarni ko‘rib qolsak, tushunib-tushunmasdan uni ajratib qo‘yishga, u bilan muloqot qilmaslikka harakat qilamiz. Bu noto‘g‘ri, aslida ular bilan o‘rtoq bo‘lib, bir jamoa bo‘lib yashasak, ularning baxtli hayot kechirishlariga hissa qo‘shishimiz mumkin.

Ta’lim jarayonining asosiy markaziy figuralaridan biri sifatida pedagog shaxsi shakllanishi muammosi hozirgi zamon psixologiya fanining dolzarb mavzularidan biridir. Zero ta’limning sifati va samarasi pedagogik jarayonda faoliyat yuritayotgan kadrlarning har tomonlama tayyorgarligiga va kasbiy deformatsiyasiga bog‘liqdir. Pedagog-tarbiyachi ishida tayyorgarlikni shakllantirish uning turli tarkibiy qismlari qarama-qarshi yo‘nalishlarga ega bo‘lishi bilan murakkablashadi. Demak, intellektuallik ham tayyorgarlikning tarkibiy qismidir, chunki u vazifalar va mas’uliyatlarni tushunadi, shuningdek faoliyatning asosiy tarkibiy qismi - o‘qitilayotgan mavzuni bilish va uning muammolarini tushunishdir.

Hissiylik - hozirgi paytda kayfiyat, va hissiylik kommunikativ madaniyat sifatidir. Kasbiy moslashuv - shaxsning kasbiy ko‘nikmalar va malakalarni muayyan darajada egallashida, unda ayrim kasbiy jihatdan zarur hislatlarning shakllanishida, xodimning o‘z kasbiga nisbatan barqaror ijobiy munosabatda bo‘lishining rivojlanishida ifodalanadi. Kasb sohasidagi ish bilan tanishuvida, kasb mahorati ko‘nikmalarini, funktsional vazifalarni sifatli bajarishida va mehnat sohasidagi ijodkorlikda namoyon bo‘ladi. Deformatsiya tushunchasi, odatda, organizmga ta’sir etuvchi va unda muhim xarakter xususiyatini hosil qiluvchi o‘zgarish sifatida talqin qilinadi.

Ko‘pgina tadqiqotchilar “Inson-Inson” tipidagi kasblarda kasbiy deformatsiyaning paydo bo‘lishi va shakllanishini ta’kidlaydilar. Insonning muayyan mehnat muhitiga moslashuvi uning kundalik muomalasida, mehnat faoliyatining aniq ko‘rsatkichlarida, mehnat samaradorligida, ijtimoiy axborot va uning amalda ro‘yobga chiqarilishida, faollikda namoyon bo‘ladi. Mehnatga moslashish birlamchi bo‘lishi (xodimning mehnat muhitiga kirishida) va ikkilamchi (kasbni almashtirgan va almashtirmagan holda ish o‘rnini almashtirishida yoki muhitning jiddiy ravishda o‘zgarishida) bo‘lishi mumkin. Ular murakkab tuzilishga ega bo‘lib, quyidagi moslashuvlardan iboratdir: Ijtimoiy - tashkiliy

moslashuv - ta’lim muassasasining tashkiliy tuzilishi, boshqaruv tizimi va ishlab chiqarish jarayoniga, hizmat ko’rsatish tizimini, mehnat va dam olish rejimini o’zlashtirishni bildiradi.

Psixodiagnostika psixologik diagnoz qo’yish haqidagi fandır. Bunda diagnoz ko’rsatkich va tavsifnom alarni birgalikda tahlil qilish asosida sinaluvchining holati va xususiyatlari haqidagi xulosalardan iborat. Psixologik diagnoz (diagnosis - grekcha, aniqlash, bilish degan ma’noni anglatadi) shaxs individual - psixologik xususiyatlarining hozirgi holatiga baho berish, rivojlanishini oldindan aytish (prognoz qilish) va psixodiagnostik tekshiruv vazifalaridan kelib chiqib, tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan psixolog faoliyatining so’nggi natijasidir.

Psixodiagnostika – amaliy jihatdan psixologning deyarli barcha faoliyat doiralarida, ya’ni psixologik-pedagogik tadqiqotlarda muallif yoki ishtirokchi sifatida qatnashayotganda, psixologik maslahat hamda psixologik korreksion (to’g’rilash va rivojlantiruvchi) ishlarni amalga oshirayotgan jarayonda qo’llaniladi. Shunday qilib, diagnostika yorqin namoyon bo’luvchi individual-psixologik, psixofiziologik xususiyatlar asosida olingan ma’lumotlarni taqqoslash bilan alohida kishi yoki ma’lum shaxslar guruhi borasida xulosa chiqarish demakdir. Bolalar bog’chasidagi bolalarning qobiliyat va layoqatlarini har tamonlama rivojlantirishga, ular shaxsini shakllantirishga qaratilgan.

Psixodiagnostik tadqiqotlar amaliyotida psixologik diagnoz qo’yishning 3 bosqichi farqlanadi:

1. Simptomatik diagnozda dasturi mavjud har qanday EHM bajarishi mumkin bo’lgan tadqiqotda olingan natijalar qayta ishlanadi.

2. Etnologik dagnozda (kelib chiqish sabablari) biror xususiyatning mavjudligini emas, balki uning vujudga kelish sabablari ham hisobga olinadi.

3. Tipologik diagnozda sinaluvchi shaxs tuzilishida olingan natijalarning ahamiyati va o’rni aniqlanadi. Psixodiagnostika psixologiyaning ilmiy va amaliy jabhalaridan tashqari uning boshqa sohalarida keng qamrovda qo’llaniladi.

Diagnostik faoliyatning maqsadi o’qituvchiga pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish va baholash mezonlarini belgilashga, muammolarni oson hal qilish yo’llarini aniqlashga, o’quvchilarning faoliyatini boshqarishga va o’zining kasbiy faoliyatini tuzatishga, pedagogik o’zaro ta’sir samaradorligini baholashga imkon beruvchi yaxlit axborotni aniqlashdan iborat.

Tuzatish va psixologik diagnostika birligi printsipti psixologik amaliyotning alohida turi sifatida psixologik F.V.Dubrovin, D.B.Elkonin va boshqalarning asarlarida batafsil ko’rilgan bu tamoyil barcha korreksiya faoliyatining asosi sifatida tan olingan, chunki tuzatish faoliyatining samaradorligi 90% ilgari amalga oshirilgan psixologik diagnostika jarayonining chuqurligi va jiddiyligiga bog’liq. Belgilangan tamoyil ikki yo’nalishda amalga oshiriladi. Avvalo, axloq tuzatish ishlarini amalga oshirishdan oldin, o’ziga xos psixologik diagnostika tadqiqotlarini o’tkazish kerak, buning asosida birlamchi xulosa chiqariladi va korreksion-rivojlanish ishining maqsad va vazifalari aniqlanadi. Samarali tuzatish ishlarini faqat batafsil psixologik o’rganish asosida qurish mumkin.

Xulosa o’rnida shuni aytish kerakki, bo’lg’usi pedagogning kasbiy deformatsiyasi va o’quvchilarning psixologik salomatligini ta’minlash hamda korreksiya samaradorligi dinamikasini nazorat qilish, o’z navbatida, tuzatish ishlari jarayonida ishtirok etuvchi psixologga kerakli ma’lumotlarni va o’z-o’ziga ishonishni ta’minlaydigan diagnostika tartib-qoidalarini amalga oshirishni talab qiladi. Ijtimoiy amaliyotning turli sohaları va psixologlar tayyorlash jarayonini psixokorreksiya ishlarisiz amalga oshirish mumkin emas.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Maxsus pedagogika -T.: Fan va texnologiyalar, 2014.

“Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim, fan, innovatsiya va ilmiy tadqiqotlarning salmoqli natijalari: muammo va yechimlar” mavzusida Respublika ilmiy anjuman to’plam materiallari 2024-yil 19-aprel kun.

2. [https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogning-kasbiy-deformatsiyasi_vao_qituvchilar psixologik salomatligini ta'minlash](https://cyberleninka.ru/article/n/pedagogning-kasbiy-deformatsiyasi_vao_qituvchilar_psixologik_salomatligini_ta_minlash)
3. https://uz.wikipedia.org/wiki/Psixologik_tuzatish
4. <https://arxiv.uz/uz/documents/slaydlar/pedagogik-psixologiya/pedagogika-fanining-predmeti-va-uning-vazifalari>